

94A
323
copy 3

רחל ליפשיץ

מבט אל

המשפחה היהודית

ע"פ סיפורי ש"י עגנון:

המטפחת, פנים אחרות

יסודות, מבנה ותכליות

מ ב ט א ל

המשפחה היהודית

ע"פ סיפורי ש"י עגנון:

המטפחת, פנים אחרות

יסודות, מבנה ותכליות

פתח דבר,

בחוברת זו ניתוח של שני סיפורים:

1. המטפחת

2. פנים אחרות

1. סיפור המטפחת עוסק בנושא המשפחה היהודית מנקודת ראות מיסטית לאומית.

2. הסיפור פנים אחרות עוסק בנושא המשפחה מנקודת ראות ריאלית אישית.

בסיפור המטפחת קושר עגנון את קיום המשפחה היהודית על קדושתה, תכניה וערכיה בקיום העם ובגאולתו.

בסיפור פנים אחרות הוא מצביע על הקשר שבין השקפת עולמו של היחיד לבין בניין ביתו ואושרו או - חורבנו.

חוברת זו מיועדת לקוראים שוחרי ספרות, לעוסקים בנושא המשפחה, למורים ולתלמידים בשעורי ספרות ובנושא המשפחה, הנלמד לקראת בחינות הבגרות.

חוברת זאת היא אחת מסדרת חוברות על סיפורי עגנון. חוברות נוספות שראו אור או יראו בקרוב:

מבט אל הציונות אי ו-בי.

תשובה וכפרה.

יחסים בין אישיים.

תוכן העניינים:

המטפחת

- 2 א. עלילת הסיפור: רובד ראשון
- 3 ב. פרטי הסיפור: משמעויות מעבד לעלילה רובד סמוי
- 4 ג. סיפור א' - המטפחת גבורת הסיפור
- 5 ד. סיפור ב'
- 7 ה. חידת העלילה
- 8 ו. המטפחת ממגילת רות
- 10 ז. תאור מעשה המטפחת
- 12 ח. מעמדם של אבא ואמא בביתם
- 13 ט. הערה אחרונה: בלא שמות פרטיים

פנים אחרות

- 14 מבוא
- 15 א. איך מתגלגלת העלילה
- 16 ב. חשבון הנפש
- 18 ג. מה גרם להידרדרות
- 19 ד. המפנה
- 21 ה. היבטים ספרותיים
- 21 1. השימוש בחלום
- 22 2. גבורים משניים: מחזריה של טוני
- 22 3. מקומם של המחזרים בעלילה ובמסר
- 23 4. מעשה התלולית

המטפחת

א. עלילת הסיפור: רובד ראשון

הנושא: משפחה יהודית בפולין. בכל שנה היה אבא נוסע ללשקוביץ ליריד ואמא נשארה בבית עם ילדיה. כשאבא היה חוזר מן היריד היה מביא מתנות לכל המשפחה. וכדברי המספר: לא כל הדורות נתקיימו בידינו, כדרך כל "חפצי העולם הזה שאין להם קיום. אתמול היו ידינו משתעשעות בהם והיום הם מוטלים באשפה. אפילו סידורי הנאה נתקרע... אבל, מתנה אחת שהביא אבא לאמא נתקיימה שנים הרבה. **ואפילו לאחר שנאבדה לא נאבדה מליבי. ועדיין אני הוגה בה כאילו היא קיימת...** מתנה טובה זו שהביא אבא זכרונו לברכה לאמא עליה השלום באותו יום שחזר מן היריד, ראוייה היא ליחד עליה את הדיבור: המטפחת! "...של שיראים היתה, ומשבצות משבצות היתה עשויה. זוהי המתנה שהביא אבא זכרונו לברכה לאמא עליה השלום"... בשבת הראשונה לבשה אותה אמא כל היום. אחר כך לבשה אותה בחגים רק בבית, אבל בראש השנה וביום הכיפורים לא זזה מראשה כל היום. וכך בהושענא רבא בבקר. אמא שמרה על המטפחת כעל בבת עינה. אלמלא הנער - (מספר הסיפור) היתה המטפחת משתמרת ואמא היתה מנחילתה לדורות הבאים.

כיצד אבדה המטפחת?

ביום הבר-מצוה של הנער כרכה אמא את המטפחת לצווארו להגן עליו מפני הקור. עבר הנער על פני עני בשוק וראהו שהוא לבוש סמרטוטים ורגליו פצועות. נרגש הוריז את המטפחת ומסרה לעני כדי שיחבוש בה את פצעיו! מדוע היה נרגש ומדוע נתן לו את המטפחת? משום שדמה שהעני הוא המשיח כמו שכתוב במסכת סנהדרין: המשיח יושב בין עניים פצוע, חובש רגליו ומחכה. כאשר תבוא השעה יקרא לגאול את ישראל. רק כאשר נכנס הביתה, עלתה בדעתו "שלא נהגתי עמה כשורה". מטפחת נאה היתה לה שעוטפתה לראשה בשבתות וימים טובים. נטלתי אני ונתתיה לעני לכרוך בה את רגליו".

... לא הספקתי לבקש ממנה שתמחול לי "עד שהביטה בי באהבה ובחיבה. אף אני הבטתי בה וליבי נתמלא שמחה גדולה כבאותה שבת שכרכה אמא עליה השלום את מטפחתה על ראשה בראשונה".

ב. פרטי הסיפור משמעויות מעבר לעלילה: רובד סמוי

קשה להאמין שנער נורמלי בגיל בר מצווה, יראה אדם עני בשוק וידמה שהוא המשיח. לפי היהדות בגיל בר מצווה הנער בוגר דיו לקבל עליו עול מצוות, להיות אחראי למעשיו ובר-עונשין. ופליאה על נער נבון שיעשה מעשה ילדות! הסברים כדוגמת - "דמיון מפותח" אינם מוצדקים בגיל כזה, אלא אם נאמר שהנער תמהוני ו/או "ילדותי", שמשו פגום יש בו.

בקריאה חוזרת ונשנית של הסיפור מובטח לקורא שלא זו הדמות שעגנון רצה להציג בפנינו. מה גם שהנושא של חריגים-מפגרים אינו מן הנושאים שעליהם כותב עגנון. שומה עלינו לנסות ולהבין את משמעותה של העלילה לעומק תוך שימוש ברמזים, בכלים ובמשאבים מהם לקח את הכלים לבניין סיפורו, ולשאול - מה רצה הסופר לומר לנו.

ג. סיפור א' המטפחת: גבורת הסיפור

בהגדרה ספרותית המטפחת היא גיבורת הסיפור. מסביב לה מתרחשת העלילה הראשית. שאר הגיבורים מקבלים את השראתם ממנה ומופעלים על-ידה.

במה כוחה?

בסך הכל היתה זאת מטפחת. לא יהלום, או תכשיט יקר-ערך שנשים כה אוהבות. "מטפחת של שיראים היתה, שזורה משבצות ופרחים". ותמיהה היא: מדוע כל המתנות שהביא אבא במשך השנים נשברו, אבדו ונשתכחו. אבל המטפחת, "אפילו לאחר שנאבדה, לא נאבדה מליבי, ועדיין אני הוגה בה כאילו היא קיימת".

והתשובה: "... פירשה אמא את המטפחת לפנייה והחליקתה באצבעותיה והציצה על אבא. אף הוא הציץ כנגדה ושתקו. הנער חש שהמטפחת עשתה משהו בין אבא לאמא. תוך כדי ליטוף המטפחת, היא הציצה לעברו של אבא, ואבא הציץ לעברה. הוא חש שהמטפחת העמיקה את היחסים בין אבא לאמא, דווקא היא. לא יהלום, לא פנינים או תכשיטי זהב.

אבא הביא ואמא הבינה. הצופן היה ברור להם - מהו הצופן, מה כוחו? כיסוי הראש, שהיא ממצוות הצניעות המחייבת את האשה, הוא מסימני הייחוד. יש בו משום תמרור וסמל לאמור: איני פנויה אלא לאיש האחד בלבד. אבא, בהביאו את המטפחת היה כאומר: הנה את שלי, ואני שלך! לאמא כאשה, היתה המטפחת המחווה היפה ביותר מצד בעלה ששדר לה לאמור: **אין לי בעולמי אלא אותך בלבד**".*

המטפחת בלבד, רק היא יכלה לשדר "הצהרה" כזאת "הביטו זה בזה ושתקו" כותב המספר. כך במשפחה יהודית. בין בני הזוג מתפתחת שפת-רמזים כזו או אחרת והיא חזקה מכל דיבור. בהתרגשות של הנער המספר נכרת השפעתה של עצמה זו. וכך הוא אומר: אותה שעה כשחזרו מבית הכנסת בערב שבת, "נסתכלתי באמא עליה השלום וראיתי שנשתנו פניה ונתמעט מצחה מפני המטפחת שהיתה כרוכה על ראשה עד למטה מעיקרי שערותיה... ועיניה הגדילו

* ראשה פרוע דאורייתא היא. דכתיב ופרע את ראש האישה. ותנא דבי ר' ישמעאל, אוהרה לכנות ישראל שלא יצאו בפרוע-ראש" (כתובות ע"ב א). "אלו דברים שאם עשתה אחת מהן עברה על דת יהודית! יוצאת לשוק או למבני מפולש... וראשה פרוע..." (אבן העזר סימן סע"ד).

הרבה והן מאירות כלפי אבא שמהלך ומשורר אשת חיל... ונסתכלתי באמא עליה השלום ונתפעלתי התפעלות שהיא במעלה גדולה כל כך!!!

מה היתה "מעלתה" של אמא? הלוא המטפחת לא יפתה אותה. "נתמעט מצחה... עיניה הגדילו". אכן, כך למתבונן מן הצד. אך לא בעיני הילד ובודאי לא בעיני אבא. בשבילם היא היתה יותר מיפה... "נתפעלתי שהיא במעלה גדולה כל כך". משהו יפה מכל יופי. - זה בעיני הנער! קשר נפלא זה שבין אבא לאמא הוא שגרם לו לילד התרגשות גדולה. ובשיאה של ההתרגשות הוא אומר: למחרת, ביום השבת, כשחזרו מבית-כנסת "כבר ישבה אמא עטופה במטפחתה... השולחן היה ערוך ואבא שר זמירות... ו"אלמלא לא למדתני אמא שאין עומדין על כסא ואין עולין על השולחן ואין מגביהין את הקול, הייתי עולה על השולחן וצועק "לה' הארץ ומלואה". הוא חש התעלות. התעלות כזו שיש לאדם יהודי בליל ראש-השנה, בעת פתיחת ארון הקדש ובעת אמירת המזמור: לה' הארץ ומלואה.

אין ספק שזהו סיפור מיוחד חד-פעמי, ואין דומה לו בכל הספרות: סיפור על ילד שכך נראים בעיניו יחסי אבא ואמא. באסוציאציות מן המישור של ההתקדשות הרוחנית והרגשית שיש ליהודי בימים הקדושים לו ביותר הוא מבטא את הרגשתו. יקשה עלינו למצוא לו אח ורע בכל חברה אחרת בעולם.

ד. סיפור ב'

בסיפור "המטפחת" אחוזים ושלושים שני סיפורים: סיפור של משפחה יהודית שורשית, וסיפורו של עם. אין חינוך יהודי בלא חינוך לאמונה במשיח. האמונה בביאת המשיח היא אחת משלושה-עשר העיקרים. העם האמין בביאת המשיח בכל הדורות. את אמונתו הוא שזר בתפילותיו, במדרשיו ובסיפוריו, והוריש אותה לילדיו בכל דור ודור.

בסיפור המטפחת מתגלה החינוך לאמונה בביאת-המשיח בכל עצמתו

מספר הנער:

"תיכף לאחר קריאת-שמע הייתי פושט עצמי ומותח איברי במיטה הארוכה ומכסה עצמי עד למטה מאזני וזוקף אזני כדרכי, שאם אשמע שופרו של משיח - ואקום!!!" כי כך סיפרו לילד יהודי בכל הדורות: המשיח חי, קיים, מתמהמה אבל בוא יבוא. מתי אין יודע ועל-כן צריך להיות קשובים ומוכנים, שלא להחמיץ את בואו. מאמין בכל ישותו עשה לו מנהג לכסות עצמו רק עד "למטה מאוזני", כדי שיוכל לשמוע את שופרו של המשיח.

ועוד מספר הנער: טובים היו הלילות שבהם הייתי שוכב על משכבי והוגה במלך המשיח שיתגלה פתאום בעולם ויוליך אותנו לארץ-ישראל ונשב איש תחת גפנו ותחת תאנתו! בהקיץ ובחלום הוא הגה בו. בחלומי הופיע עוף ענק ואמר לו הילד עוף עוף... "פירש העוף את כנפיו וטס עימי והביאני לעיר אחת רומי שמה. נסתכלתי למטה וראיתי כת של עניים יושבים בשערי-העיר ועני אחד יושב ביניהם ומתיר ואוסר את פצעיו. כבשתי עיני ממנו בשביל שלא אביט ביסורים".

הכמיהה של העם הפכה לכמיהתו של הילד. מצד אחד הוא ילד ככל ילד בעולם: חש פטור מעונשין כשאבא איננו. שמח על דורות שאבא הביא, שמח שבימי שישי אחה"צ פטורים מלימודים... אבל יש לו בעולמו עוד שמחה, ייחודית רק לילד יהודי: השמחה שבאמונה - שהנה ימים באים ועם ישראל יגאל מצרותיו. שמחה מוחשית, בלתי מוטלת בספק!

כיד הי הטובה עליו מכניס עגנון בפי הילד מדרשים וסיפורים על המשיח. מביניהם המפורסם והחשוב לענייננו: שהמלך המשיח כבר נולד מזמן. למעשה הוא נולד ביום שחרב בית-המקדש. היכן הוא? הוא יושב עם עניים, פצוע כולו, מתיר ואוסר את פצעיו. הוא משתוקק לבוא ולהושיע, אבל אינו רשאי. הוא מחכה לאות מהקב"ה ואז יבוא. וכך אומר המדרש: "רי יהושע בן לוי מצאו לאלהיו שהיה עומד על פתח המערה של ר' שמעון בר יוחאי... אמר לו ר' יהושע בן לוי: אימתי משיח בא? אמר לו: לך אצלו ושאלהו. והיכן יושב: על פתח העיר. ומה סימנו? יושב בין עניים סובלי חלאים. כולם מתירים ואוסרים בפעם אחת והוא מתיר אחד ואוסר אחד. שאומר: שמא אתבקש ולא אתעכב..."

כזה הוא המשיח: (סנהדי) מתייסר בייסורים, ומבלה בחברת עניים הוא מוכן בכל רגע להיחלץ לגאולת ישראל, לכן הוא מתיר ואוסר פצעיו אחד אחד. שלא יאחר אפילו בכדי רגע. מדרשים אלו ודומיהם היו חלק מעולמו הרוחני של ילד יהודי. הם הזינו את מחשבותיו, הפרו את דמיונו והעמיקו את זיקתו לגורל העם. בילד שבסיפורנו מתערבים מציאות עם דמיון והוא מפרש דברים כך: כל עני חבול היושב בין עניים יכול להיות משיח. צריך תחושה ורגישות לדעת מי מבין העניים הוא הוא.

מצד העלילה משתלבים שני המישורים: - המישור המשפחתי והמישור הלאומי - בסוף הסיפור. כאשר הנער נותן את מטפחתה של אמא לאותו עני שנדמה לו כמשיח! אבל כבר כתבנו: לנער בן שלוש-עשרה זה מעשה תמים. תמים מדי. ולא בכזה התכוון עגנון לעסוק.

ה. חידת העלילה

את **חידת** העלילה צריך לחפש ברמזים ובמסרים שעגנון התכוון להעביר אלינו - ללא כל ספק. כדי להבין את מושגי המפתח, הסמלים והקודים שבהם הוא משתמש צריך לחפש ביצירות אחרות שלו, וכשזה נוגע לעגנון, יש למצוא אותם גם במקורות.

המטפחת במטאפורה

המטפחת משמשת גבורה גם ביצירה אחרת של עגנון, בסיפורו הגדול **בלב ימים!** זהו סיפור על קבוצת חסידים שעולה לארץ-ישראל. ו"קודם שעלו... נתגלגל לבית מדרשם איש אחד חננייה שמו. בגדיו היו קרועים וסמרטוטים היו חופין על רגליו, ורגליו היו בלא מנעלים... וכן כל מיטלטליו היו צרורים **במטפחת** שבידו.

כך מתחיל הסיפור. [מזכיר את תיאור העני = "המשיח" - **והמטפחת "מככבת"!**]

המשכו - סיפור עלילותיהם של החסידים ובני משפחותיהם עד עלייתם לארץ-ישראל. חננייה, שלא היה אחד מהם, סייע בידיהם בכל עבודה קשה וסבוכה עד שעלו לספינה. גם הוא התכוון לעלות איתם. אבל כשהפליגה הספינה הוא נעלם

ולא היה בה. הספינה הפליגה והוא נשאר בגלות. והנה "נתן הקב"ה עצה בליבו שיפרוס מטפחתו על פני הים וישב עליה. מייד צפה המטפחת על-פני הים כשהיא נושאת אותו עד שהגיע לארץ ישראל. ולא עוד, אלא שהוא הגיע ראשון, קודם לחבריו. הים געש עליהם והם היו בצרה גדולה. ואילו הוא, ששט על המטפחת, הגיע לארץ ישראל ללא תקלות.

הסיפור בלבב ימים (משתרע על כעשרים עמודים) נושא ריאליסטי וגיבורי מציאותיים, יהודים של יום-יום שהחליטו ועשו מעשה: עלו לארץ-ישראל אך לתוך סיפור זה מכניס עגנון יסוד של אגדה. וצריך לשאול: מה ראה על ככה? מעלילת הסיפור אנחנו למדים שחנניה, האיש המסתורי, העוזר, המושיע ונעלם - התעכב בדרך. מדוע? כי היה עסוק במצוה. ולא סתם מצוה! הוא הלך לשחרר אישה מעגינותה.

מעשה באישה ששנים רבות לא יכלה להשתחרר מעגינותה כי לא נודע אם בעלה חי או מת. והנה, דוקא באותו יום בו עמדה הספינה להפליג, כמו ניסו אותו מן השמיים! הרוצח של הבעל נזדמן לחנניה וכמשיח לפי תומו העיד על עצמו שהוא הוא שרצח את האיש. חנניה לא היסס ומיהר להודיע לאישה שבעלה מת. מה גדול יותר משחרור אישה מעגינותה? עניין ההפלגה והעלייה לארץ-ישראל נדחה מפני מצווה גדולה זו.

כזה היה חנניה! איש מופלא ורב-חסד. ומי אם לא הוא ראוי היה שהקב"ה יעלהו לארץ-ישראל?

אך מדוע לא היתה לו קפיצת הדרך? מדוע לא על כנפי נשרים? מה יש בה במטפחת שעגנון משתמש בה כ"גבורה" גם בסיפור שלנו וגם בסיפור "בלבב ימים"? את התשובה נמצא בתנ"ך.

1. המטפחת ממגילת רות

המטפחת מופיעה בתנ"ך רק פעם אחת, במגילת רות. ("המטפחות", בלשון רבים מופיעות בישעיהו ג'. אף הן קשורות לענייננו ונדון בהן בהמשך *). אחרי שרות באה אל בועז בלילה, נאמר: "ויאמר, הבי המטפחת אשר עליך ואחזי בה. וימד שש שעורים וישת עליה ויבוא העיר" (רות ג' טו').

* הפוכה של מטפחת זאת הן "המטפחות" הנזכרות בישעיהו (ג' ט"ז-כ"ב). הנביא אומר: "יען כי גבהו בנות ציון ותלכנה נטיות גרון, ומשקרות עיניים... ביום ההוא יסיר ה' את תפארת העכסים והשביסים, המחלצות והמעטפות, המטפחות והחריטים וגו'. כל התכשיטים בהן השתמשו בני ישראל לחלול קדושים ולרמיסת צניעותן, כולן יכחיד ה' ויביא עליהן אסון וחורבן.

וכך אומר לה בועז: "היטבת חסדך האחרון מן הראשון לבלתי לכת אחרי הבחורים אם דל ואם עשיר" (רות ג' טז'). **חסדה הראשון: לכתך אחרי נעמי, וחסדה השני: שלא בקשה בעל מן העשירים ולא מן העניים.** מטרה אחת היתה לה: הקמת זרע לבעלה המת. מה שבלשון ההלכה נקרא יבום! - היא חיפשה את היבם ומצאה אותו.

מצוות הייבום

מצוות הייבום היא מצוה שיסודה ועיקרה **חסד**. בחירת בן-הזוג אינה נעשית לפי הנורמות המקובלות. במקרים רגילים, כאשר אין-מדובר בייבום **הרשות נתנה**: זכותם של כל אחד מבני-הזוג לרצות בבן-זוג התואם את דרישותיו החברתיות, התואם את השקפותיו, את גילו ואת ציפיותיו האסתטיים יופי, קומה, מבנה גוף וכד' ובוודאי את ציפיותיו הרגשיות. מה שאין כן בייבום, שם **הרשות נטלה** כמו שכתוב: "כי ישבו אחים יחדיו ומת אחד מהם ובן אין לו, לא תהיה אשת המת **לאיש זר**."

יבמה יבוא עליה ולקחה לו לאישה ויבמה. והיה הבכור אשר תלד, יקום על-שם אחיו המת ולא ימחה שמו מישראל. (גברים כחי' ה'ו'). ואבא שאול אומר הכונס את יבמתו לשם נוי או לשם אישות ולשום דבר אחר (כלומר: לא לשם מצוות ייבום), כאילו פוגע בערווה וקרוב אזי להיות הוולד ממזר (יבמות לא' ב') והתוספות מסכים עם ר' אבא שאול!! *

"**ברוכה את לה**" אמר בעז. וחז"ל הוסיפו: "ברוכה את לה". אני בן שמונים שנה ובאת אצלי לקדש שם שמים (ילקוט המעכרי תהילים). זה היה חסדה של רות שעליו אמר לה בועז "היטבת חסדך האחרון מן הראשון לבלתי לכת אחרי הבחורים אם דל ואם עשיר". ועוד אמר בועז: "... וגם את רות המואביה אשת מחלון קניתי לי לאישה, להקים שם המת על נחלתו, ולא יכרת שם המת מעם אחיו ומשער מקומו. עדים אתם היום".

* [לא ענין הגיור. כי גיור הוא מעשה של אמת ולא של חסד!!].
- כדברי המדרש "דבר צניעות ראה בה (בועז ברות), ולכן זכתה להיות אמא של מלכות" (מס' שבת קיג ע"ב). ובשרה כתוב: איה שרה אשתך ויאמר הנה באה"ל" להודיע צניעותה.

(ות די יי). וכשנולד הילד כתוב: ותאמרנה הנשים אל נעמי: ברוך השם אשר לא השבית לך גואל היום... ותקראה לו השכנות לאמור - ילד בן לנעמי. לא לרות, נולד בן, אלא לנעמי. הילד שייך לבעלה המת ובמקרה זה לנעמי. זו תורת הייבום.

ומחסד זה שעשתה יצא דוד המלך: וממנו עתיד לצאת המלך המשיח.

סיכום נושא המטפחת

שלוש מטפחות הן: כולן קשורות במשפחה, בחסד ובגאולה. המטפחת של רות, המטפחת של חנניה והמטפחת שהביא אבא לאמא מן היריד. וכמו במגילת רות, גם בסיפורנו וגם בסיפור בלבב ימים משמשת המטפחת סמל מאחד של המשפחה וסמל למידת החסד. בשלושתם היא "מוליכה" אל הגאולה. בועז נותן מטפחת לרות על חסדיה. חנניה עולה עליה לארץ ישראל. הנער נותן אותה ליעני המשיח" לחבוש בה את פצעיו. מי אם לא היא ראויה לסעוד את פצעי מלך המשיח מצאצאיה של רות.

נוכל להסיק מן הנ"ל את המסרים הבאים:

- א. מידת החסד היא אחת מן הדרכים אל הגאולה.
- ב. קדושת המשפחה היא אחת מן הדרכים אל הגאולה.
- ג. יש קשר בין מידת החסד, וקדושת חיי המשפחה לבין הגאולה.

ז. תיאור מעשה המטפחת

על הפסוק "כל כבודה בת מלך פנימה, ממשבצות זהב לבושה (תהילים מהי ידי) אומרים חז"ל: אשה צנועה ראוייה לצאת ממנה כהן גדול "הלבוש משבצות זהב" (יומא מזי ע"א רש"י). ולא במקרה מתאר עגנון את המטפחת באותן מילים.

המטפחת "משבצות משבצות היתה עשויה. ומכל אחת ואחת נראה ציץ ופרח. מצד אחד שחומה היתה והללו לבנים ומצד אחר הללו שחומים והיא לבנה". והוא משווה למטפחת מעמד קדוש, כזה של בגדי-כהן-גדול, כמו"כ משתמש עגנון במילה ציץ, מפירטי לבושו של הכהן הגדול, ובפרח ששאל ממנורת-הזהב. אין מקריות. לא בספרות ברמה של עגנון. ביטויים, מילים וסמלים נבחרים בקפידה. כך גם בהתייחסותו לפרחים הנראים בצד אחד

שחומים ובצד אחד לבנים, גם בהם הוא מושפע מן המקורות המיוחדים ומרמז אליהם.

יש מחלוקת בין הרמב"ם לרש"י בפירוש המילים "מעשה רוקם ומעשה חושב". בבגדי הכהן.

1. **"מעשה רוקם"**: צורה אחת הנראית משני צידי האריג. כך רש"י. והרמב"ם: נראית מצד אחד בלבד.

2. **"מעשה חושב"** צורות שונות הנארגות משני צדי האריג (ארי בצד אחד ונשר בצד שני) דעת הרמב"ם. אותה צורה משני הצדדים - דעת רש"י. לא יעלה על הדעת שהדיוק והפירוט מקריים. כמוהם האסוציאציה מתחום עולם-המקדש והכהונה, וכבר אמרו: **אשה למקדש נמשלה. בזכות נשים צדקניות** - יבנה המקדש. צניעותה של רחל גרמה ששלה תהא בנחלת בניה.

יום הבר מצווה

יום הבר מצווה הוא היום בו כרכה אמא את המטפחת על צווארי הנער, ולא במקרה, מטפחת של מצוה נאה לבר המצווה!

סוף סיפור: כאשר מסר את המטפחת לעני, וכאשר הוא נכנס הביתה, ראה את אמא יושבת כדרכה ליד החלון. **"הרגשתי בעצמי פתאום שלא נהגתי עמה כשורה.** מטפחת נאה היתה לה שעוטפת לראשה בשבתות וימים טובים. נטלתי אני ונתתיה לעני לכרוך בה את רגליו.

לא הספקתי לבקש ממנה שתמחול לי, עד שהביטה בי באהבה ובחיבה. אף אני הבטתי בה וליבי נתמלא שמחה גדולה כבאותה שבת שכרכה אמא עליה השלום את מטפחתה על ראשה בראשונה" (רס"ז).

בניגוד לציפייתו - צפייתנו, לא כעסה אמא על מעשהו. והלוא אבדה את המטפחת?! לא לפי דעתה. המטפחת לא אבדה! נעשה בה השימוש הנכון. **המעגל**

נסגר!!

אין אנו יודעים אם הבינה את מניעייו של הנער וירדה עד חקרם. אבל עגנון בודאי ידע את מניעייו. הלוא הוא הוא שעיזב אותם ומעל לכל ספק ביקש בדרך זו להעביר אלינו את מסריו.

ח. מעמדם של אבא ואמא בניתם

בסיפור המטפחת הכל סובב מסביב לאמא לכאורה. הילד מופעל על ידה, מושפע ממנה, מתרגש, ומתעלה ביחד איתה. אמא היא זו שנתנה את הטון. מצבי רוחה הם שקבעו את מצב הרוח בבית. "שבוע שאבא נסע ליריד היה עלינו כשבוע שחל בו תשעה באב. כל אותם הימים לא נראה שחוק על פניה של אמא. ואף הילדים היו אונסין עצמם מן השחוק".

הנער מסתכל עליה, מתחילתו של הסיפור ועד סופו. הוא עוקב אחר מוצא פיה, תגובותיה ותחושותיה, באשרה אושרו, עצבותה ועצבותו והסכמתה - למעשה גורמת לו שמחה גדולה. כך אמא. אבל בעצם אבא הוא הוא שקבע את רגשותיה של אמא ואת התנהגותה. כשאבא אינו בבית, הימים כתשעה באב. כשאבא בבית, אמא קורנת ומקרינה אושר. אמא חינכה ועיצבה את אישיותו של הנער, אבל לא בלי אבא. ומי אם לא הוא ידע לקלוע למטרה והביא לילדיו כל אשר חפצו במשך השנה? הוא שאמרתי אומר הנער "בעל החלום מגלה לו לאבא מה שמראה לנו בחלום". ומי אם לא אבא, אשר זה עתה רק חזר מן היריד "פתאום שחה, וחיבקני אל ליבו ונשקני על פיו ושאלני, מה למדת?" לא מה שלומך, לא איך היה. אלא כמו **אב טיפוסי יהודי** נתונה היתה עיקר דאגתו להנחלת תורה לילדיו. אבא הוא חכם, אוהב, אף כי בדרך שונה משל אמא. "צופה אני בחללו של עולם ורוצה למצוא דוגמא מה היה מראה אבא זכרוננו לברכה בשעה שעמד עם ילדיו הרכים ביום שחזר ממרחקים. ואני רואה צורות הרבה. אחת נאה מחברתה, אחת חמודה מחברתה, ואיני מוצא דוגמא נאה שכזו".

קיים גם בהיעדרו, קיים חזק ויציב. אבא מילא חובותיו כמפרנס, כמחנך, כאב וכמו שכבר ראינו - כבעל אוהב. "כמה גדול היה אבא באותו היום. **יודע הייתי שאבא שלי גבוה מכל אבא**, אף על פי כן הייתי סבור שיש גבוה ממנו: זו נברשת של נחושת שבאמצע התיקרה שבביתנו. אותו היום, אף היא נתנמכה". את אבא **מעריצים**. אוהבים אותו, ומתגעגעים אליו. "הייתי נוטל ארבע כנפות ומונה כמה קשרים יש בציציות, לדעת כמה ימים יושב אבא בלשקוביץ - ביריד".... אבא מגן ומושיע במציאות ובחלום וכאשר נקלע הילד לסכנה - בחלומו בא אבא, ועטפו בטלית ומצילו.

בקריאה מעמיקה נראה שדמות המשיח מתערבת אצלו בדמות אבא ולהיפך. הוא האידיאל שאתו מזדהים. הוא הדמות הגואלת. כנ"ל: כשאננו - הימים כתשעה באב. כשהוא בא, הבית מקרין אושר: "לבי היה משתובב משמחה מכל הטובה שגנוזה לנו לעתיד לבוא ביום שיתגלה משיח צדקנו" ... וכשבא העוף (בחלום) קשר עצמו בציציותיו ואמר לו עוף עוף אל אבא. עגנון משלב את תפקידיהם, של אבא ושל המשיח: סמכותי וקפדן אבל משרה בטחון. משמש משענת לעת צרה - כך נאה וכך יאה לו למלך המשיח.

ט. הערה אחרונה: כינויים כלליים - בלא שמות פרטיים

מעניין לציין שאין שמות פרטיים בסיפור. יש אבא, אמא. האני המספר והעני האלמוני. ואין גם תארים כמו רב, רבי או כל דבר אחר. בודאי יש כאן מגמה. עגנון מציג דגם: משפחה יהודית שורשית. היא המהות והיסוד של העם היהודי. לכמותה ובזכותה בוא תבוא הגאולה.